

9. Idrottslig bolagisering från ett good governance-perspektiv

Johan Lindholm, Umeå universitet

Idrott i förening och bolag

Ideell förening som exklusiv associationsform

I Sverige bedrivs idrottslig verksamhet framför allt av ideella föreningar. Att så är fallet är en grundläggande princip inom den svenska idrottsrörelsen, det vill säga den övervägande andelen idrott organiseras och bedrivs av Riksidrottsförbundet (RF) och dess medlemmar. Detta framgår explicit av idrottsrörelsens verksamhetsidé: ”Vi bedriver idrott i föreningar för att ha roligt, må bra och utvecklas under hela livet.”¹⁴³ Principen har omsatts i bindande och genomdrivbara bestämmelser, ytterst genom RF:s stadgar, av vilka framgår att såväl Riksidrottsförbundets medlemmar, specialidrottsförbunden, och deras medlemmar, idrottsföreningarna, ska ha en viss associationsrättslig form: ideell förening.¹⁴⁴ Detta kommer i sin tur till uttryck i idrottsrörelsens idéprogram:

”Idrottsrörelsens organisation och uppbyggnad vilar på associationsformen ideell förening. Alla medlemsorganisationer, från den lilla idrottsföreningen till det stora specialidrottsförbundet, är ideella föreningar.”³

Varför har idrottsrörelsen på detta sätt kopplat sin verksamhet till en viss associationsform?

¹⁴³ RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019, 1 kap. § 1, av vilken också framgår att ”[v]i organiserar vår idrott i självständiga föreningar och förbund som tillsammans utgör en fri och frivillig folkrörelse förenad i Riksidrottsförbundet”.

¹⁴⁴ RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019, 2 kap. § 2, 8 kap § 1 och 10 kap. § 2. Detsamma gäller de regionala förbunden genom den stadgemall som dessa enligt 9 kap. § 4.

³ Riksidrottsförbundet (2019). *Idrotten vill: Idrottsrörelsens idéprogram*, s. 14.

Frågan kan förefalla onödig, eftersom svaret framstår som givet. Idrottslig verksamhet är per definition en kollektiv verksamhet – och det är naturligt att individer som vill bedriva idrottslig sådan sluter sig samman genom att skapa en association, en juridisk person genom vilken de kan samverka och gemensamt bedriva aktivitet. En bland många fördelar med detta är att den juridiska personen som huserar verksamheten består, även om individerna bakom densamma byts ut över tid. Det är också naturligt att dessa associationer i sin tur vill skapa andra, här idrottsförbund, för att reglera gemensamma frågor och organisera tävlingar inom respektive idrotter.

Den ideella föreningen är dock bara en av flera former som fysiska eller juridiska personer kan använda sig av under svensk rätt för att skapa en ny juridisk person, och därigenom sluta sig samman som medlemmar eller delägare. Andra exempel på dylika associationsformer är ekonomiska föreningar, handelsbolag och, av relevans för detta sammanhang, aktiebolag.

Så varför just ideell förening? Återigen kan svaret på frågan vid en första anblick framstå som uppenbart: ingen av de övriga associationsformerna är bättre lämpad att tjäna som idrottsrörelsens exklusiva associationsform. Ideella föreningar definieras motsatsvis i förhållande till ekonomiska föreningar¹⁴⁵ som en vilken bedriver icke-ekonomisk verksamhet, eller främjar icke-ekonomiska ändamål.¹⁴⁶ Denna beskrivning passar väl in på övervägande andel av den svenska idrottsrörelsens verksamhet och ändamål, och om vi utgår ifrån att all svensk idrottslig verksamhet måste bedrivas i en – och enbart en – associationsform, är ideell förening sannolikt det mest uppenbara valet. Till exempel är kraven för att bilda och driva en ideell förening förhållandevis låga jämfört med andra associationsformer, vilket är en fördel då man framför allt drivs av ideella krafter.¹⁴⁷

Men varför överhuvudtaget kräva en viss associationsform? Det finns många exempel på idrotter vars internationella regler saknar sådana krav, och internationellt gott om verksamheter som bedrivs i associationer som från svenskt perspektiv motsvarar alltifrån ideella föreningar, stiftelser, handels- eller kommanditbolag till någon blandning av dessa. Även om ideella föreningar är mycket vanliga även inom den internationella idrotten är det alltså inte en allmän

¹⁴⁵ Lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar, 1 kap. § 4.

¹⁴⁶ Se t.ex. NJA 1974 s. 72.

¹⁴⁷ Att de formella kraven är förhållandevis låga ska dock inte förväxlas med att det alltid skulle vara enkelt att bedriva verksamhet inom ramen för en ideell förening. Som utvecklas i det kommande kan den svaga regleringen av ideella föreningar tvärtom vara ett problem, om den verksamhet som bedrivs är komplex.

idrottslig princip, än mindre ett absolut krav, att all verksamhet ska bedrivas via ideella föreningar eller motsvarande. Till exempel hindrar inte det internationella fotbollsförbundet, FIFA, Svenska Fotbollförbundet och andra nationella fotbolls-förbund att acceptera fotbollsklubbar med en annan organisationsform. De nationella fotbollsförbunden har i detta sammanhang valt varierande lösningar.¹⁴⁸

Rimligen gör alltså vissa aspekter av den rättsliga konstruktionen ideell förening, eller har åtminstone gjort, den unikt och exklusivt attraktiv för den svenska idrottsrörelsen. En bidragande orsak kan vara att den ideella föreningens historik har ett nära samband med folkrörelsens. De första svenska ideella föreningarna kom med 1830-talets nykterhetsrörelse. Antalet föreningar skulle komma att öka både genom religiösa samfund och arbetarrörelsen, samt med den under 1930-talet växande idrottsrörelsen.¹⁴⁹ Man kan således karaktärisera det som att den associationsrättsliga formen ideell förening åtminstone delvis skapats för, och formats av, idrottsrörelsen. Att det finns en historisk koppling är däremot ej heller ett tillfredställande argument för att idrottslig verksamhet bör (eller ska) bedrivas i ideell förening eller, omvänt, inte bör (eller får) göra det under en annan associationsform.

Bolagisering som idrottsligt fenomen

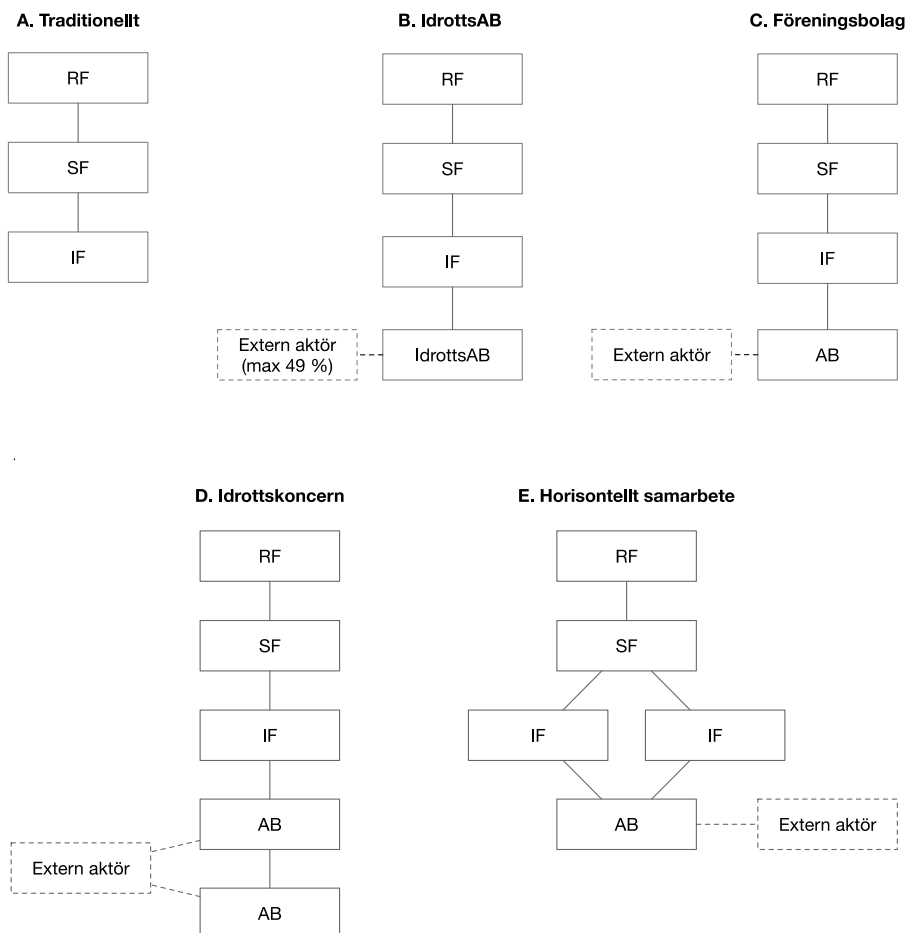
Det har över tid blivit alltmer aktuellt att ifrågasätta den ideella föreningen som i alla hänseenden perfekta associationsformen för att bedriva idrottslig verksamhet, i varje fall inte ensam. Under senare år tycks det ha blivit allt vanligare med andra associationsformer inom den svenska idrottsrörelsen. Till exempel har det svenska antidopningsarbetet från och med 1 januari 2021 flyttats från sin plats som organ under Riksidrottsförbundet till en stiftelse – som i sin tur äger ett aktiebolag, vilket bedriver den faktiska verksamheten.¹⁵⁰ Detta kan beskrivas som ett prov på idrottslig bolagisering, det vill säga att idrottsrelaterad verksamhet som vanligtvis tidigare bedrivits av en ideell förening placeras i ett aktiebolag.¹⁵¹ Det finns ett antal typfall av idrottslig bolagisering, se figur 1.

¹⁴⁸ Se Boillat, C. m.fl. (2014). *Governance models across football associations and leagues*; Nagy, Z. I. (2013). "The role of legal forms in professional football". I *Acta Polytechnica Hungarica*, vol. 10, nr. 4, s. 209–227.

¹⁴⁹ SOU 1995:63, s. 57.

¹⁵⁰ Riksidrottsförbundet (2020). *En ny svensk antidopingorganisation*. Pressmeddelande.

¹⁵¹ Exemplet illustrerar också att inte heller det förhållande att staten finansierar betydande delar av den idrottsliga verksamheten kräver att den bedrivs av ideella föreningar.

Figur 1 Illustration av förhållandet mellan olika aktörer under den traditionella organisationsmodell som kommer till uttryck i idrottsrörelsens styrdokument (typfall A) och i varianter av idrottslig bolagisering (typfall B–E)

Ett särskilt reglerat fall av idrottslig bolagisering är så kallade idrottsaktiebolag (IdrottsAB). Med detta avses huvudsakligen då en idrottsförening överlåter sin rätt att som medlem i ett specialidrottsförbund delta i förbundets tävlingsverksamhet till ett aktiebolag, vars huvudsakliga ändamål är att bedriva ”idrottslig verksamhet” (typfall B).¹⁵² Riksidrottsförbundet har överlåtit till varje specialidrottsförbund att reglera huruvida detta ska vara tillåtet, dock med begränsningen att idrotts-

¹⁵² RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019, 11 kap. § 3 och § 3a.

föreningen måste behålla ett ”avgörande inflytande” över verksamheten (den så kallade 51 %-regeln).¹⁵³ Beslutet att tillåta bolagisering tillkom 1999, som en sorts kompromiss efter tysk förebild mellan att låta externa aktörer investera i och äga elitlag och att bevara den ideella, medlemsägda idrottsmodellen.¹⁵⁴ Idrottsaktiebolag är ett principiellt intressant fall av idrottslig bolagisering, då aktiebolaget dels har rätt- och skyldigheter i direkt förhållande till bland andra Riksidrottsförbundet och specialidrottsförbund,¹⁵⁵ dels kan och huvudsakligen är till för att bedriva regelbunden idrottsverksamhet, däribland träningar och tävlingar. Formen har detta till trots fått ett ganska begränsat genomslag; endast ett fåtal specialidrottsförbund tillåter idrottsaktiebolag, och inom dessa är de relativt få.¹⁵⁶

Ett vanligare exempel på idrottslig bolagisering är att en idrottsförening bildar eller köper ett aktiebolag, som därigenom blir ett hel- eller delägt dotterbolag till den förstnämnda.¹⁵⁷ Sådan bolagisering innebär att idrottsföreningar lägger verksamheter, tillgångar, skulder, intäkter och utgifter i ett aktiebolag men, till skillnad från i idrottsaktiebolag, utan att för den skull överlåta till exempel tävlingsrätten. Detta kan ta sig olika former.

Den enklaste formen består av att en idrottsförening har ett dotterbolag som antingen helägs eller samägs med externa aktörer, det vill säga aktörer utanför idrottsrörelsen såsom media- eller fastighetsbolag samt kommuner (typfall C). Det kan handla om en golfklubb som skapar ett helägt dotterbolag, till vilket den hyr ut golfbanan och tillhörande fastigheter. Dotterbolaget kan då bedriva ekonomisk verksamhet genom att mot ersättning erbjuda såväl föreningens medlemmar som utomstående rätt att träna, spela och tävla på banan.¹⁵⁸ En annan variant kan vara en fotbollsförening som också det skapar ett helägt dotterbolag, och till detta upplåter föreningens varumärken. Dotterbolaget nyttjar dessa varumärken kom-

¹⁵³ RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019, 11 kap. § 3a 5 st. Det är även tillåtet för specialidrottsförbundet att bilda idrottsaktiebolag, t.ex. för att bedriva landslagsverksamhet (se 11 kap. § 3 och § 3b). Bl.a. Svenska Handbollförbundet har använt sig av denna möjlighet, och skapat Svenska Handbollslandslaget AB. Se också Kammarrätten i Stockholms dom 2018-02-22, mål 1980–1982-17. Det sistnämnda faller dock utanför ämnet för detta kapitel.

¹⁵⁴ Även i Tyskland finns likväl undantag, såsom fotbollsklubben VfL Wolfsburg vilken ytterst ägs av Volkswagen.

¹⁵⁵ RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019, 11 kap. § 3a 3 st.

¹⁵⁶ Riksidrottsförbundet (2012). *IdrottsAB-utredningen*, s. 19–20.

¹⁵⁷ Se Riksidrottsförbundet (2012), s. 21, som konstaterar att ”det finns en stor mängd bolag som ägs helt eller till övervägande delen av idrottsföreningar eller SF”.

¹⁵⁸ Skatterättsnämndens förhandsbesked 2013-12-10, dnr 16-12/I.

mersiellt genom personal anställda deltid i bolaget, deltid i föreningen, och betalar föreningen royalties.¹⁵⁹

Dessa dotterbolag kan också äga dotterbolag, och därigenom skapa en koncern med tilltagande och potentiellt oändligt komplicerad organisationsstruktur (typfall D). Som illustration har vi en idrottsförening (X) som har ett dotterbolag (Y), även det med ett (Z). Dotterbolaget Z äger en idrottshall som bolaget Y driver och hyr ut till förening X, liksom till andra aktörer. Y betalar sedan X för att dess medlemmar, vilka arbetar ideellt, ska utföra underhåll på idrottshallen.¹⁶⁰

Slutligen kan ett antal ideella föreningar, med eller utan externa aktörer, gemensamt äga ett aktiebolag, till exempel för att tillsammans bedriva gemensam verksamhet eller förvalta egendom (typfall E). Ett sådant är Svenska Hockeyligan AB (SHL), som gemensamt ägs av de idrottsföreningar som spelar i ishockeyns högsta division och å deras vägnar kontrollerar och kommersiellt exploaterar media- och sponsorrättigheter.

Ämnet: Bolagisering och good governance

I det kommande presenteras de rättsliga konsekvenser som följer av idrottslig bolagisering; redogörs för de motiv som kan ligga bakom samt analyseras hur fenomenet påverkar förutsättningarna för så kallad ”good governance” inom idrottsrörelsen, framför allt utifrån medlemmarnas perspektiv.¹⁶¹ Ett centralt inslag blir därmed att jämföra den rättsliga regleringen av ideella föreningar jämte aktiebolag. Som utvecklas på följande sidor består detta av en kombination av civil-, associations- och skatterättslig reglering.

Good governance är ett komplext begrepp, och det finns olika uppfattningar om vad sådan utgör. Det finns också aspekter av good governance som kan sägas utgöra begreppets kärna, men är av mer begränsad betydelse för föreliggande fråga.¹⁶² Tonvikten ligger här på så kallad demokratisk governance grundad i de principer

¹⁵⁹ RÅ 2000 ref. 53 (”Helsingborgsdomen”).

¹⁶⁰ Skatterättsnämndens förhandsbesked 2013-07-01, dnr 108-12/D.

¹⁶¹ Bidraget belyser således en specifik aspekt av idrottslig bolagisering, och bortser från många andra sådana. Exempelvis skulle man kunna analysera hur bolagisering påverkar förutsättning för tävlan på lika villkor.

¹⁶² Förslagsvis effektivitet.

FN och Europarådet formulerat, med fokus på transparens, delaktighet och ansvarsskyldighet.¹⁶³

Varför bolagisera?

Det är viktigt att poängtera att bolagisering i sig inte är en suspekt verksamhet eller bedrivs av illegitima skäl.¹⁶⁴ Det finns helt enkelt skillnader i den rättsliga regleringen av ideella föreningar och aktiebolag, som skapar incitament för idrottsföreningar och deras ledning att placera hela eller delar av verksamheten i aktiebolag. I ljuset av dessa incitament kan det ofta vara rationellt att bolagisera – och det finns situationer där det snarast vore oansvarigt att inte göra det.

Skattemässiga incitament

En av de främsta anledningarna till att idrottsföreningar bolagiserar är att det innebär ekonomiska fördelar. Dessa härrör ifrån att ideella föreningar och aktiebolag rättsligt behandlas olika, dels i skattehänseende, dels när det gäller vem som bär risken för den ekonomiska verksamheten och i vilken omfattning.

Ideella föreningar är skattesubjekt och beskattas som huvudregel på samma sätt som andra juridiska personer. I egenskap av så kallade *allmännyttiga ideella föreningar* kan idrottsföreningar komma i fråga för ett antal specialregler som begränsar för vilka inkomster de är skatteskyldiga. För att vara lämpade måste de uppfylla ett antal krav, som det varken är möjligt eller nödvändigt att här gå in på i detalj. I korthet kan sägas att svenska idrottsföreningar genom kraven för medlemskap i Riksidrottsförbundet normalt även uppfyller de på att huvudsakligen syfta till att bedriva ett allmännyttigt ändamål (*ändamålskravet*)¹⁶⁵ och välkomna alla som medlemmar (*öppenhetskravet*).¹⁶⁶ Det kan dock i vissa fall vara svårt att bedöma om verksamheter ”uteslutande eller så gott som uteslutande” ägnas åt

¹⁶³ Se t.ex. United Nations Development Programme (UNDP) (2010). *A guide to UNDP democratic governance practice*; Graham, J. m.fl. (2003). *Principles for good governance in the 21st century: Policy brief no. 15*.

¹⁶⁴ Se också Riksidrottsförbundet (2019), s. 17. ”Inom idrottsrörelsen kan kommersiell verksamhet bedrivas i bolag. Ett sådant ägs till övervägande del av en förening eller ett förbund och tjänar ett speciellt syfte i de fall det är fördelaktigt att förlägga verksamheten i bolagsform. Många gånger bidrar dessa bolag till att utveckla verksamheten på ett sätt som den ideella föreningen sannolikt inte skulle ha klarat på egen hand.”

¹⁶⁵ Jfr. RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman (2019), 8 kap. § 1 och inkomstskattelagen (1999:1229), 7 kap. § 4.

¹⁶⁶ Jfr. RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman (2019), 8 kap. § 6 och inkomstskattelagen (1999:1229), 7 kap. § 10.

idrottslig verksamhet (*verksamhetskravet*)¹⁶⁷ eller föreningar ”i skäligen omfattning” använt sina intäkter för idrottslig verksamhet (*fullföljdskravet*).¹⁶⁸ Uppfylls dessa krav undantas inkomsterna från beskattning och blir den ekonomiska verksamheten inte heller momspliktig.¹⁶⁹ Dessa regler avser i allmänhet att placera idrottsföreningar i en ekonomiskt mer gynnsam situation än till exempel aktiebolag och kan också innebära betydande vinster, särskilt vid stora inkomster.

Det förekommer däremot att inskränkningen av en idrottsförenings skattskyldighet är till dess nackdel och det uppstår då skattemässiga incitament att bolagisera. Om en förening är befriad från att ta ut moms vid försäljning av varor och tjänster, innebär det att inte heller moms vid köp av desamma kan dras av. Inte heller kan underskott i en icke-skattepliktig verksamhet dras av mot överskott i det motsatta.¹⁷⁰ Det är således ekonomiskt effektivt för en förening att lägga viss verksamhet i bolag, men för att dra full nytta av de skattemässiga fördelarna krävs att dotterbolagets inkomster och utgifter balanseras så att det inte vinstbeskattas. Detta faktum tenderar leda till att inkomster och utgifter flyttas fram och tillbaka mellan moderförening och dotterbolag.¹⁷¹

Vidare medför den skatterättsliga regleringen av ideella föreningar att många idrottsföreningar som inte äger egna lokaler i praktiken måste bolagisera för att kunna hyra sådana. På samma sätt som idrottsföreningar, och av samma anledning, är hyresvärdar intresserade av att kunna dra av moms – men det förutsätter att den verksamhet hyresgästen bedriver i lokalen är momspliktig, vilket inte är fallet om denna är en ideell förening. Hyresvärdar är därför obenägna att hyra ut till ideella föreningar och kräver i stället att ett momspliktigt aktiebolag skapas för att agera som mellanhand, alltså hyra lokalen för att sedan hyra ut till föreningen.¹⁷²

Slutligen är ett antal skattemässigt fördelaktiga åtgärder möjliga inom en koncern genom så kallade koncernbidrag. Ett exempel på dessa är förlustutjämnning, det vill

¹⁶⁷ Inkomstskattelagen (1999:1229), 7 kap. § 5. Skatteverket har tolkat detta som att verksamheten till 90–95 % ska tillgodose allmännyttiga ändamål.

¹⁶⁸ Inkomstskattelagen (1999:1229), 7 kap. § 6. Skatteverket har tolkat detta som att minst 80 % av inkomsterna ska användas för allmännyttiga ändamål. Se t.ex. RÅ 2000 ref. 14 (studieförbundet); RÅ 2005 not 96 (SG-97); RÅ 2007 ref. 57 (mervärdesskatt vid förvärv av fotbollsspelare); HFD 2013 ref. 56 (”second hand-domen”).

¹⁶⁹ Mervärdesskattelagen (1994:200), 4 kap. § 8.

¹⁷⁰ Prop. 1976/77:135, s. 31.

¹⁷¹ Det ska dock noteras att bokföringsregler och god redovisningssed sätter vissa begränsningar för detta.

¹⁷² Se Kammarrätten i Göteborgs dom 2015-08-31, mål 2016-14.

säga överflyttningar inom koncernen som utjämnar resultatet. Ett annat är att utan skattemässiga konsekvenser överlåta tillgångar inom koncernen (underpris-överlåtelse). Detta är emellertid bara möjligt mellan ett moderbolag och ett helägt dotterbolag, och inte tillämpligt när det senare ägs av en allmännyttig ideell förening.¹⁷³ De för koncerner särskilda skatterättsliga reglerna skapar på så vis incitament att bilda mer komplexa bolagsstrukturer, med aktiebolag som i sin tur äger aktiebolag (typfall D).

Risk- och ansvarsbegränsning

Såväl ideella föreningar som aktiebolag är självständiga rättssubjekt med rättskapacitet och kan därför ingå förpliktelser, äga tillgångar eller upplåta rättigheter.¹⁷⁴ Vanligtvis är inte heller föreningarnas medlemmar eller aktiebolagens delägare personligen ansvariga för föreningens respektive bolagets förpliktelser, inklusive eventuella skulder. De som har anspråk gentemot den juridiska personen får följaktligen rikta dem mot denna, och i praktiken också dess tillgångar.¹⁷⁵

Häri omfattas dock den juridiska personens samtliga tillgångar, inklusive sådana som internt ligger i en sektion eller ett dotterbolag. Det kan till exempel innebära att ett mediebolag som köpt och betalt för sändningsrättigheter till inställda A-lagsmatcher kan väcka talan mot den berörda idrottsföreningen som sådan, och ha anspråk på såväl ungdomssektionens kassa som hela träningshallen.¹⁷⁶ Idrottsföreningar och dess medlemmar har konsekvent intresse av att skydda sig från den sortens händelser, vilket kan göras genom att lägga viss verksamhet i ett dotterbolag. Incitamenten ökar ju mer ekonomiskt omfattande och riskabel verksamheten är. Därmed sammanfaller i stor utsträckning en förenings och dess medlemmars intressen med ledningens och styrelseledamöternas, vilka ibland är personligen ansvariga för förpliktelser, skulder och skador kopplade till den juridiska personen.¹⁷⁷ Riskbegränsning genom bolagisering är med detta även

¹⁷³ Då får man i stället, som beskrivits ovan, flytta inkomster och utgifter.

¹⁷⁴ Johansson, S. (2018). *Svensk associationsrätt i huvuddrag*. 12:e uppl., s. 263.

¹⁷⁵ Aktiebolagslagen (2005:551), 1 kap. § 3; lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar, 1 kap. § 9 (analogt); Johansson, S. (2018), s. 265.

¹⁷⁶ Lindholm, J. (2014). *Idrottsjuridik*, s. 134–135. Detta kan bli en högst möjlig konsekvens av COVID-19. Se t.ex. CNBC (2020). "Media networks have paid billions for sports they won't receive this year – but the fighting for refunds hasn't started yet".

¹⁷⁷ Se t.ex. lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar, 17 kap. § 20 (vid likvidation); skatteförfarandelagen (2011:1244), 59 kap. § 13 (underlåtenhet att betala skatt eller avgift); handelsbalken (1736:1232), 18 kap. §§ 3–4

positivt för idrottsrörelsen i bred bemärkelse, då det minskar risken för att idrottsföreningar hamnar på ekonomiskt obestånd och de störningar av tävlingsverksamheten detta medför.¹⁷⁸

Bolagisering kan ur detta perspektiv beskrivas som en form av riskhantering, något som över lag betraktas som positivt, eller ett slags försäkring. Det vore oansvarigt av en förening att inte försäkra värdefulla tillgångar mot skada, och en försäkring är inte väsensskild från att begränsa riskexponering genom bolagisering.¹⁷⁹ Behovet av, eller incitamenten för, att genom bolagisering begränsa risken för en viss verksamhet beror dels på verksamhetens omsättning, dels på hur osäker den är. Bolagisering är på detta sätt kopplat till idrottens kommersialisering samt hur den i dag kommersiellt omfattande idrotten är organiserad. Det finns starkare incitament för bolagisering inom idrotter som kräver omfattande investeringar i fasta anläggningar, såsom golf- och ridsport,¹⁸⁰ eller där upp- och nedflyttning mellan divisioner kan vara förenade med stora förändringar i kassaflödet, såsom fotboll och ishockey.

Relevant är också i vilken utsträckning en förening köper varor och tjänster: ju större ekonomiska åtaganden, desto större ekonomisk risk – medföljande större incitament för bolagisering. Behovet att köpa varor och tjänster kan bland annat öka om det ideella arbetet i en förening minskar. En utveckling där idrottsföreningarnas medlemmar i ökad utsträckning betraktar sig som kunder leder således till ett ökat behov av bolagisering.

Samtidigt riskerar riskbegränsning, oavsett om det sker genom försäkring, bolagisering eller i annan form, att uppmuntra till ökat risktagande. Om en förening genom att lägga verksamhet i ett bolag kan begränsa risken för såväl sig själv som sina medlemmar, inklusive styrelseledamöterna, är det troligt att deras risktolerans

(sysslomannaansvaret); NJA 1947 s. 47 och NJA 2014 s. 877 (ansvarsgenombrott för aktieägare). Se vidare Löfgren, K. m.fl. (2016). *Personligt ansvar: vid likvidationsplikt, värdeöverföringar, företrädaransvar samt skattefrågor vid obestånd*. 6:e uppl.; Simon-Almendal, T. (2015). *Företrädaransvar*; Stattin, D. (2006). "Skadeståndsansvar i ideella föreningar". I *Svensk Juristtidning 2006*, s. 470.

¹⁷⁸ Att undvika detta var bl.a. det bärande argumentet för införandet av FIFA:s Financial Fair Play-regler inom fotboll. Se Lindholm, J. (2011). "The problem with salary caps under European Union law: The case against Financial Fair Play". I *Texas Review of Entertainment and Sport Law*, vol. 12, nr. 2, s. 196.

¹⁷⁹ Det betyder inte att bolagisering och försäkring i andra hänseenden är jämförbara, t.ex. vad gäller inflytandet över verksamheten.

¹⁸⁰ Se Riksidrottsförbundet (2012), s. 23.

ökar. Detta kan i sin tur rimligen medföra en högre benägenhet att välja och acceptera mer riskabla beslut.

Andra ekonomiska fördelar

Bolagisering ger idrottsföreningar möjlighet till ekonomiskt samarbete med andra aktörer under organiserade former. Bolaget kan öppna en möjlighet för externa aktörer att investera i en idrottsförening, och i gengäld erhålla en andel i dess tillgångar och inflytande över verksamheten. IdrottsAB (typfall B) erbjuder vissa tillfällen till detta men de externa parternas ägande är då, som tidigare diskuterats, begränsat till 49 % av bolaget. Liknande begränsningar saknas för övriga typer av idrottslig bolagisering (typfall C–E).

Ett bolag kan också tjäna som en kanal för mer effektivt samarbete mellan idrottsföreningar med gemensamma ekonomiska intressen (typfall E). Provt på detta är att idrottsföreningar som tävlar i samma division överlåter vissa immateriella rättigheter, exempelvis varumärken och sändningsrättigheter, till ett samägt aktiebolag. Svenska Hockeyligan AB (SHL) är ett sådant. Genom att aktiebolaget kommersiellt exploaterar dessa rättigheter i grupp, till exempel genom försäljning av sändningsrättigheterna till samtliga tävlingar under en säsong, kan de till bolaget kopplade idrottsföreningarna erhålla större inkomster än om de agerade var för sig och i konkurrens med varandra.¹⁸¹ Sådana bolag kan också tjäna som institution för att främja delägarnas ekonomiska intressen, i förhållande till andra idrottsliga aktörer.

Bolagiseringens konsekvenser

Transparens, delaktighet och ansvarsskyldighet

En central komponent i idrottens värdegrund är demokrati och deltagande. Detta innefattar i synnerhet att alla medlemmar har inflytande över och ansvar för verksamheten samt att varje medlems röst väger lika tungt vid beslut över dess inriktning. För att förverkliga inflytande och deltagande krävs också insyn, i bemärkelsen att medlemmarna bör veta både vilken verksamhet föreningen

¹⁸¹ Lindholm, J. (2015). *Kommersiell exploatering av idrottslig verksamhet ur ett konkurrensrättsligt perspektiv*, s. 46–48. Konkurrensverket uppdragsforskningsrapport 2015:5.

bedriver och vilka resurser som ägnas åt respektive verksamheter.¹⁸² Detta kommer bland annat till uttryck i Riksidrottsförbundets stadgar, som ger föreningsmedlemmar ”rätt att delta i sammankomster som anordnas för medlemmarna” samt ”rätt till information om föreningens angelägenheter”.¹⁸³

Transparens och delaktighet är också centrala komponenter inom good governance.¹⁸⁴ Att de som påverkas har möjlighet att utöva inflytande över beslut som berör dem är centralt för ett systems legitimitet. I demokratiska system inkluderar detta primärt fri och lika rösträtt, men också rätten att yttra sig och ägna sig åt opinionsbildning. För att kunna fatta informerade beslut behöver deltagarna tillgång till information. Följdriktigt förutsätter delaktighet och inflytande transparens. Ett annat centralt moment inom good governance är ansvarsskyldighet,¹⁸⁵ det vill säga beslutsfattares – och andra makthavares – skyldighet att förklara och rättfärdiga sitt agerande inför den eller dem som genom någon typ av sanktion eller annan konsekvens har förmåga att hålla dem ansvariga.¹⁸⁶ Även ansvarsskyldighet förutsätter transparens, i det att de som ska hålla beslutsfattarna ansvariga för deras agerande måste känna till och kunna förstå hur och varför.

Bolagisering leder av flera anledningar till minskad transparens, delaktighet och ansvarsskyldighet.

För det första resulterar bolagisering i ökad organisatorisk komplexitet, på samma sätt som liknande andra inom idrotten förekommande upplägg, till exempel bildandet av sektionsföreningar och stiftelser. Om en förening skapar ett helägt dotterbolag (typfall C) blir det svårare för dess medlemmar att få tillgång till information om och förstå vilken verksamhet som bedrivs var, vilka beslut som fattas och av vem samt tillgångar och skulder som hör till föreningen respektive dotterbolaget. Dessa problem försvåras om föreningen har en koncernstruktur (typfall D): för varje nytt bolag som bildas ökar den organisatoriska komplexiteten och minskar därmed medlemmarnas insyn. Transparens står alltså i omvänt förhållande till organisatorisk komplexitet.

¹⁸² Riksidrottsförbundet (2019), s. 11.

¹⁸³ RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019, 8 kap. § 7. Se också om idrottens värdegrund (1 kap. § 1), vilken inkluderar demokrati och delaktighet.

¹⁸⁴ Se t.ex. Addink, H. (2020). *Good governance: Concept and context*, s. 111–140.

¹⁸⁵ Från engelskans ”accountability”.

¹⁸⁶ Pollitt, C. (2003). *The Essential Public Manager*, s. 89.

Detta krux uppstår praktiskt taget oavsett vilken associationsform en juridisk person har, men det finns också, för det andra, specifika problem med transparens och ansvarsskyldighet när denna är ett aktiebolag. En bolagsstyrelse och dess ledning har närmast ofrånkomligen mer information om verksamheten än aktieägarna. De senare har begränsade möjligheter att kontrollera av styrelsen och bolagets VD fattade beslut, vilka potentiellt kan vara såväl kvalitativt undermåliga som gå emot aktieägarnas intressen.¹⁸⁷ Den ideella föreningen utgörs av sina medlemmar – dennas styrelse är med detta direkt underställd och ansvarsskyldig dem, konkret på årsmötet. När en förening bildar ett aktiebolag är det dock föreningen, inte medlemmarna, som blir dotterbolagets ägare.¹⁸⁸ Föreningens styrelse blir då den som står att företräda föreningens intressen i dotterbolag, och därigenom en mellanhand i förhållandet medlemmar och dotterbolag.

Vid årsmötet kan föreningsmedlemmarna visserligen dirigera hur styrelsen ska agera i relation till dotterbolaget, men det förutsätter insyn i och kunskap om den verksamhet som där bedrivs. I detta avseende är medlemmarna i stor utsträckning utlämnade till den information styrelsen lämnar. Till exempel kan det vara mycket svårt för medlemmar att utifrån de handlingar som presenteras vid årsmötet, såsom föreningens årsredovisning, bilda sig en fullständig uppfattning av den verksamhet som bedrivs i dotterbolaget och vilka tillgångar och skulder det har. Särskilt problematiskt är det om dotterbolagets styrelse helt eller huvudsakligen består av samma individer som föreningens.

För det tredje finns, som nämnts, skatte- och associationsrättsliga incitament för att flytta intäkter och kostnader, tillgångar och skulder fram och tillbaka mellan moderföreningar och dotterbolag. Har dessa exempelvis stora försäljningsintäkter är det klokt att i görligaste mån flytta kostnadsbärande verksamheter från en förening till dotterbolaget – dels för att begränsa vinstbeskattning, dels för att kvitta in- och utgående moms. Det blir likväl svårt för medlemmar att följa verksamheter över tid om dessa i bokföringen flyttas fram och tillbaka enligt ovan modell, och transparensen blir följaktligen lidande.

För det fjärde förlorar föreningsmedlemmar ytterligare inflytande över verksamheten om deras idrottsförening endast är en av flera aktieägare i ett dotterbolag, jämte antalet andra idrottsliga eller externa aktörer. Denna konstruktion kan vara vanlig beroende på vilken typ av verksamhet dotterbolag ska ägnas åt, och ibland

¹⁸⁷ Bergström, C. m.fl. (2015). *Aktiebolagets grundproblem*. 5:e uppl., s. 54–55.

¹⁸⁸ Respektive delägare i ett samägt aktiebolag.

direkt nödvändig för att de ska uppfylla sitt syfte (typfall E). I ett sådant upplägg är föreningars, och alltså även dess medlemmars, inflytande över dotterbolag underkastade majoriteten av ägarintressena.

Slutligen är det värt att poängtera att dessa negativa effekter ökar i koncernstrukturer där dotterbolag själva bildar dotterbolag (typfall D). De framlagda kostnaderna i termer av minskad transparens, delaktighet och ansvarstagande ökar i dessa fall närmast exponentiellt med varje ytterligare lager. Det kan bland annat vara mycket svårt för föreningsmedlemmar att få full insyn i räkenskaper flera led vidare.

Andra idrottsliga värden och principer

Utöver de anförda aspekterna påverkas idrottsliga värden och principer även på andra sätt av idrottslig bolagisering.

En av de principer den svenska idrottsrörelsen vilar på är likhetsprincipen. I bred bemärkelse innebär principen en skyldighet för idrottsföreningar att behandla alla medlemmar lika och motsvarande rättighet för en medlem att bli behandlad på samma sätt som samtliga andra.¹⁸⁹ Den kommer exempelvis till konkret uttryck i Riksidrottsförbundets stadgar, vilka ger en föreningsmedlem ”rätt att delta i föreningens idrottsliga verksamhet ... på samma villkor som gäller för övriga medlemmar”.¹⁹⁰ Likhetsprincipen är också en allmän associationsrättslig princip som ingår i såväl förenings- som aktiebolagsrätten.¹⁹¹ Det kan således vid en första anblick framstå som att bolagisering saknar betydelse för likhetsprincipens tillämpning i en idrottslig kontext.

Bolagisering öppnar emellertid upp för viss olika behandling. Framför allt omfattar inte likhetsprincipen förhållanden till medlemmar som vilar på avtalsrättslig grund, snarare än associationsrättslig sådan.¹⁹² Denna typ av förhållande, till exempel anställningsavtal, är långt vanligare inom den kommersiella verksamhet som typiskt är relevant att placera i ett dotterbolag. En betydande del av den bolagiserade verksamheten omfattas därför av naturliga skäl inte av likhets-

¹⁸⁹ Lindholm, J. (2014), s. 123–124.

¹⁹⁰ RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019, 8 kap. § 8.

¹⁹¹ Lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar, 6 kap. § 38 samt 7 kap. § 42; aktiebolagslagen (2005:551), 4 kap. § 1; Mallmén, A. m.fl. (2018). *Lagen om ekonomiska föreningar: En kommentar*. 5:e uppl., kommentar till 6 kap. § 38; Johansson, S. (2018), s. 168.

¹⁹² Mallmén, A. m.fl. (2018), kommentar till 6 kap. § 38.

principen. Därutöver är det en viktig distinktion att, som sagt, en förening och inte dess medlemmar är aktieägare i dotterbolaget. Av aktiebolagslagen framgår att ”alla aktier har lika rätt i bolaget”. Detta ger aktieägare rätt till inbördes likabehandling,¹⁹³ däribland vid aktieutdelning. Två idrottsföreningar som tillsammans äger ett aktiebolag har konsekvent enligt aktiebolagslagen lika rätt i bolaget. Detta ger däremot inte föreningarnas medlemmar varken en direkt och lika rätt i bolaget eller dess verksamhet. Föreningsmedlemmarna kan förvisso ge instruktioner till bolagsledningen för hur dotterbolaget ska drivas och dess resurser användas, förslagsvis i samband med årsmötet, men det är ett i praktiken förhållandevis svagt inflytande.

Bolagisering riskerar också att få organisatoriska konsekvenser. Incitamenten för bolagisering är som tidigare utvecklats starkt kopplade till den ekonomiska verksamhetens storlek, och det är den verksamhet som genererar inkomster och utgifter och har tillgångar och skulder som är aktuell att placera i aktiebolag. För idrottsföreningar som bedriver kommersiellt omfattande elitverksamhet är det därför naturligt att denna placeras i aktiebolag och särskiljs från föreningens övriga aktiviteter.¹⁹⁴ Även om det primärt påverkar den aktuella föreningen riskerar detta att bidra till en organisatorisk åtskillnad mellan professionell/kommersiell/elit-idrott och amatör-/breddidrott som vi historiskt inte sett inom svensk idrott.¹⁹⁵

På systemnivå påverkar bolagisering också den idrottsliga organisationsmodellen. Den svenska idrottsrörelsen utgår ifrån en horisontellt ordnad, pyramidliknande organisationsmodell som uppifrån och nedåt består av (ideella) idrottsförbund, (ideella) idrottsföreningar och individuella medlemmar. Utrymmet för andra aktörer är där begränsat.

För det första öppnar bolagisering för en ökad inblandning av externa aktörer, däribland offentliga sådana och kommersiella bolag. Idrottsaktiebolag, men i än högre grad andra former av bolagisering, berättigar externa aktörer att äga en andel av de tillgångar som genereras inom idrotter och utöva ett inflytande över den idrottsliga verksamheten.

¹⁹³ Aktiebolagslagen (2005:551), 4 kap. § 1.

¹⁹⁴ Det är dock väl värt att komma ihåg att de allra flesta idrottsföreningar inte bedriver kommersiellt omfattande elitverksamhet och att det, som inledningsvis beskrivits, finns andra förhållanden som motiverar idrottslig bolagisering.

¹⁹⁵ Det är däremot inte nödvändigtvis enbart negativt, då det innebär att rent kommersiell verksamhet såsom kommersiell uthyrning av anläggningar, eller försäljning av gym- och tränings tjänster till företagskunder vars anställda inte är medlemmar, tydligare skiljs från (ideell) idrottslig verksamhet.

För det andra har bolagisering givit upphov till nya slags aktörer inom idrotten. Exempel på dessa är de ligor och liknande som organisatoriskt befinner sig någonstans mellan idrottsföreningar och idrottsförbund (typfall E), såsom Svenska Hockeyligan, Svensk Elitfotboll (SEF) och de så kallade "team" som förekommer inom cykling och skidåkning. Den kategorin kvasiidrottsliga aktörer har ingen formell ställning i den idrottsliga organisationsmodellen, men det är omöjligt att bortse ifrån deras icke försumbara inflytande inom åtminstone vissa idrotter.

Avslutningsvis är för det tredje dessa och andra former av idrottslig bolagisering en källa till ökad inblandning av aktörer som inte (direkt) ingår i den horisontella organisationsmodellen i den idrottsliga verksamheten. Med undantag för idrottsaktiebolag har de inget direkt förhållande till idrottsförbunden eller Riksidrottsförbundet, och saknar därmed direkta rättigheter liksom skyldigheter gentemot dessa. Den "vertikaliserings" av idrottens organisation som följer med bolagisering riskerar att ha en negativ effekt på de överordnade aktörernas förmåga att styra nedåt i organisationen.

Sammanfattning och slutsatser

Det finns ett uppenbart och betydande intresse av att bedriva idrottslig verksamhet i andra associationsformer än ideella föreningar, och som framlagts är bolagisering ofta rationellt, legitimt och i idrottsföreningars intresse. Idrottslig bolagisering som fenomen bör närmast förstås som en funktion av dels skillnader i den rättsliga regleringen av diverse associationsformer, dels förändringsprocesser kring idrottens tilltagande kommersialisering, professionalisering och kommodifiering. Även på systemnivå står fördelar att få med förfarandet, då de ekonomiska vinster som följer och driver bolagisering ytterst även kommer idrottsrörelsen i stort till nytta.

Strategin är dock förenad med kostnader, här kostnader i form av medlemmars delaktighet, föreningars transparens och förutsättningar att hålla beslutsfattare ansvariga – vilka alla försvagas vid bolagisering. På så vis riskerar bolagisering att öka såväl den verkliga som upplevda distansen mellan beslutsfattare, exempelvis

föreningsstyrelser, och de som påverkas av deras beslut, framför allt föreningsmedlemmar, vilket i sin tur bidrar till ett ökat vi och dom-tänkande som riskerar undergräva systemets legitimitet.¹⁹⁶

Kapitlet syftar inte till att presentera en lösning på denna problematik, och jag ser heller inte att det skulle finnas någon enkel sådan. Det framstår likväl för mig som att den särställning associationsformen ideell förening ges i idrottens styrdokument varken återspeglar hur det faktiskt ser ut eller innebär en realistisk vision av hur det kan och bör se ut; idrottslig bolagisering är en konsekvens av krafter utanför idrottsrörelsens kontroll som sannolikt snarare lär växa än krympa över tid.

¹⁹⁶ Jfr. Geeraert, A. (2015). *Sports governance observer 2015: The legitimacy crisis in international sports governance*, s. 14–18 (om idrottsförningars legitimitet). Rapport.

Referenser

- Addink, H. (2020). *Good governance: Concept and context*. Oxford: Oxford University Press.
- Aktiebolagslagen (2005:551).
- Bergström, C. & Samuelsson, P. (2015). *Aktiebolagets grundproblem*. 5:e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Boillat, C. & Poli, R. (2014). *Governance models across football associations and leagues*. Neuchâtel: Editions CIES – Collection Réflexions Sportives.
- CNBC (2020). ”Media networks have paid billions for sports they won't receive this year – but the fighting for refunds hasn't started yet”. <https://www.cnbc.com/2020/04/01/coronavirus-sports-cancellations-set-up-media-fights-over-refunds.html>. (Hämtad 17 februari 2021)
- Geeraert, A. (2015). *Sports governance observer 2015: The legitimacy crisis in international sports governance*. Rapport. Köpenhamn: Play the Game.
- Graham, J., Amos, B. & Plumpre, T. (2003). *Principles for good governance in the 21st century: Policy brief no. 15*. Ottawa: Institute on Governance.
- Handelsbalken (1736:1232).
- HFD 2013 ref. 56.
- Inkomstskattelagen (1999:1229).
- Johansson, S. (2018). *Svensk associationsrätt i huvuddrag*. 12:e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Kammarrätten i Göteborgs dom 2015-08-31, mål 2016-14.
- Kammarrätten i Stockholms dom 2018-02-22, mål 1980–1982-17.
- Lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar.
- Lindholm, J. (2011). ”The problem with salary caps under European Union law: The case against Financial Fair Play”. I *Texas Review of Entertainment and Sport Law*, vol. 12, nr. 2, s. 196.
- Lindholm, J. (2014). *Idrottsjuridik*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lindholm, J. (2015). *Kommersiell exploatering av idrottslig verksamhet ur ett konkurrensrättsligt perspektiv*. Konkurrensverket uppdragsforskningsrapport 2015:5.
- Löfgren, K., Fagerberg, K., Lagerstedt, A., Persson Österman, R. & Svensson, B. (2016). *Personligt ansvar: vid likvidationsplikt, värdeöverföringar, företrädaransvar samt skattefrågor vid obestånd*. 6:e uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Mallmén, A., Andersson, S. & Thorstorp, B. (2018). *Lagen om ekonomiska föreningar: En kommentar*. 5:e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Mervärdesskattelagen (1994:200).

- Nagy, Z. I. (2013). "The role of legal forms in professional football". I *Acta Polytechnica Hungarica*, vol. 10, nr. 4, s. 209–227.
- NJA 1947 s. 47.
- NJA 1974 s. 72.
- NJA 2014 s. 877.
- Pollitt, C. (2003). *The essential public manager*. Berkshire: McGraw-Hill.
- Prop. 1976/77:135.
- Riksidrottsförbundet (2012). *IdrottsAB-utredningen*.
- Riksidrottsförbundet (2019). *Idrotten vill: Idrottsrörelsens idéprogram*.
- Riksidrottsförbundet (2019). *RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2019*.
- Riksidrottsförbundet (2020). *En ny svensk antidopingorganisation*. Pressmeddelande.
- RÅ 2000 ref. 14.
- RÅ 2000 ref. 53.
- RÅ 2005 not 96.
- RÅ 2007 ref. 57.
- Simon-Almendal, T. (2015). *Företrädaransvar*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Skatteförmyndigheten (2011:1244).
- Skatterättsnämndens förhandsbesked 2013-07-01, dnr 108-12/D.
- Skatterättsnämndens förhandsbesked 2013-12-10, dnr 16-12/I.
- SOU 1995:63.
- Stattin, D. (2006). "Skadeståndsansvar i ideella föreningar". I *Svensk Juristtidning 2006*, s. 470.
- United Nations Development Programme (UNDP) (2010). *A guide to UNDP democratic governance practice*. New York, NY: Bureau for Development Policy Democratic Governance Group.
http://content-ext.undp.org/aplaws_publications/2551865/DG_FinalMaster2-small.pdf.
(Hämtad 17 februari 2021.)